

Policy Brief

Eksen Kayması *Yalın Eralp*

Temmuz 2010

Özet: *Türk dış politikasında daha sesli bir tutum takınılması, İsrail’le ilişkiler, AB ile mevcut soğukluk ve İran konusunda ABD ile ters düşme bir araya gelince bir süre önce başlamış olan eksen tartışması hızlandı. Dış politikada eksen tartışması yapmak için evvela iç politikada eksek kayması var mı ona bakmak gerekir. Çağımızda iç politika eksen kaymaları dışa da yansır.*

Son zamanlarda hem Türkiye’de, hem Avrupa ve Amerika’da Türk dış politikasında eksek kayması olup olmadığı tartışılıyor. ABD Dışişleri Bakan Yardımcılarından Phil Gordon pek alışık olunmadık biçimde Türkiye’nin Batıya bağlılığını göstermesi gerektiğinden bahsetti. Bazı Türk yetkililer liderler buluştu alttakilerin önemi yok dedi. Liderler söylemek istemediklerini alttakilere söyler. ABD Savunma Bakanı Bill Gates eksen kaymasını kabul ediyor olmalı ki Türkiye’nin Batıdan uzaklaşmasının suçunu AB’ye yüklüyor. Ancak, eksen kayması ile ilk tartışmayı 2009 yılı başlarında Fransız strateji uzmanı Dominique Moisi “Türkiye’yi kim kaybetti” yazısı ile başlatmıştı.

Tartışmaların başlıca nedenleri Davos’taki “one minute” olayından sonra Türk-İsrail ilişkilerinin giderek gerginleşmesi ve Mavi Marmara olayı ile bunun en yüksek dereceye çıkması, 17 Mayıs 2010 tarihinde İran-Türkiye-Brezilya arasında imzalanan nükleer yakıt takas anlaşmasının başta ABD olmak üzere Avrupa’da yarattığı kuşku ve bunun tabii neticesi olarak BM Güvenlik Konseyinde Türkiye’nin İran’a yaptırımlar konusunda olumsuz oy kullanması gösteriliyor. Bunları sırası ile incelemekte yarar var.

Başbakan Erdoğan kendi dönemine gelinceye kadar “Monşerlerin” korkak dış politika izlediğini, kendisinin ise halkın hislerini dikkate alan dış politika izleneceğini belirtti. 1923-1938 yılları arasında dış politika Atatürk-İnönü ikilisi tarafından yürütülmüş ve yeni Cumhuriyetin öncelikleri komşularla iyi ilişkiler olmuştur.1939 yılında İngiltere-Fransa ile imzalanan anlaşmaya rağmen Türkiye II nci Dünya harbinin dışında kalmayı başarmıştır. 1950 yılına kadar dış politika İnönü tarafından yürütülmüştür. İkinci Dünya Harbi sonrası Soğuk Savaş dönemidir.Sovyetlerin Boğazlar talebi sonunda Türkiye Batıya kaymak gereğini durmuştur. Bu dönemde ve Nato üyeliğine rağmen Sovyetleri tahrik etmemeye itina edilmiştir.Tek bir örnek vermek gerekirse Montreux Sözleşmesi hükümlerine rağmen 1976 yılında başka bir isim altında Sovyet uçak gemisinin Boğazlardan geçişine göz yumulmuştur. 1973 Arap-İsrail harbinde Sovyet askeri kargo uçaklarının Mısır’a Türk semaları üzerinden silah taşımalarına izin verilmiştir. 1965’li yıllarda Arap ve 3’üncü dünya ülkelerine yapılan açılım o günkü şartlarda istenen neticeyi vermemiştir. ABD ile ilişkilerin Menderes döneminde pürüzsüz olduğunu söylemek mümkün değildir. Kıbrıs hareketinden sonra ABD silah ambargosu Türk-Amerikan ilişkilerini germiş ve Türk savunma sanayiinin kurulmasına yol açmıştır.Türkiye’deki üsler

konusunda gerek Demirel gerek Ecevit Hükümetleri döneminde nasıl sıkı pazarlık yapıldığının bizzat şahidiyim. Özal’ın dünyaya ve Orta Asya’ya açılışını hiç göz ardı etmemek gerekir. Bütün bu çalkantılara, İnönü’nün “yeni bir dünya kurulur ve Türkiye yerini alır” ve Ecevit’in “duvarı aşarız” sözlerine rağmen Batıda Türkiye’nin dış politikasında eksen kaydığına dair ciddi endişeler görülmemiştir.Zira iç politikada eksen kayması görülmemiştir. Başbakanın kendisinden önceki dönem dış politikalarını eleştirisinde haklılık yoktur. Sovyetlerin çöküşünden önceki dünya bugünkünden çok farklı idi, Türkiye farklı idi ve dünyadaki küreselleşme bugünkü gibi değildi. Şimdi daha farklı bir dünyada yaşıyoruz.

Peki şimdi ne oldu da eksen tartışması yapılıyor ? Bunu belki 2002 yılında seçimleri kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi ile 2007 seçimleri sonrası AKP’de aramakta yarar vardır. AKP’nin 2002 yılında başa geldiğinde izlediği temkinli iç ve dış politikalar ile bugünkü politikalar aynı mı ? İşin özü burada. Cevap kısaca aynı değil.Bugün AKP 2002’deki “çekingen” tavrını çok geride bırakmıştır. 2002 yılında Hükümet olunduğunda AB ipine sarılmış ve ABD ile ilişkileri ön planda tutmuştu. 1 Mart 2003 Irak’la ilgili tezkere TBMM’den geçmese dahi Erdoğan geçmesi tavsiyesinde bulunmuştu. O tarihe bir bakın, bir de Başbakanın geçenlerde İsrail ile ilgili

söyleminde Orta Doğunun bugünkü durumuyla ilgili olarak "Orta Doğu'yu bu hale getirenlerin tarih önünde hesap verecekleri" yolunda ABD'yi ima eden beyanatını mukayese edin. Özetle söylemek gerekirse seçimleri kazanmasına rağmen Adalet ve Kalkınma Partisi 2002 ve hemen sonrasında "meşruiyetini" dışarıda arar bir tutum içinde idi. Bugün ona ihtiyacı kalmadığı görüşünde. Dolayısıyla da dış politikaya bugün bakışı çok farklıdır.

Türk ihracat mallarına yeni pazarlar arayışı son derece meşrudur. Lübnan-Ürdün-Suriye ve Türkiye arasında son zamanlarda ilan edilen ticari birlik arayışı siyasal alana dönüşmedikçe anlaşılır bir olgudur. Keza Körfez sermayesini, diğer ülkelerin yaptığı gibi Türkiye'ye çekme çabaları da anlaşılabilir ve meşrudur. Bunlar eksen kayması değildir.

Türkiye, geçmişte Arap-İsrail ihtilafında haksızlığa karşı çıkmış, Arapların davasını desteklemiş, adil bir çözümden yana tutum almakla beraber, söylemlerinde itidal içinde olmuş ve mümkün olduğu kadar taraflar arasında eşit mesafede olmayaitina göstermiştir. AKP de büyük ölçüde aynı tutumu benimsemişti. Ancak, Suriye-İsrail görüşmelerinde iyi niyet görevinin Gazze saldırısı ile son bulması üzerine tutum değiştirmiştir. Herşeyden önce Mahmud Abbas-Hamas çekişmesinde Hamas'ın yanında bir tutum takınmış, İsrail'e karşı

söyleminde ise bazı Arap ülkelerini dahi geçmiştir. Bugün adeta ihtilafın bir parçası olma yoluna girmiş, işi Mescid-i Aksa'da namaz kılmaya kadar götürmüştür. Gazze'deki haksızlık yeni değildir. Yeni olan AKP'nin bunu Türk iç politikasının bir parçası haline getirmesidir. Bu tutum da Başbakanın "halkın hislerini dikkate alan bir politika üretileceği" söylemi ile uyum sağlamaktadır. İçeride daha "İslamcı" olan halkı ile dış politika izlenmeye başlarsa bunun nerede son bulacağı bilinmez. Bakarsınız halk sokaklara "Ordu Gazze'ye" diye çıkıverir. Mavi Marmara gemisinin Gazze seferinin Hükümet desteği olmadan yapıldığına kimseyi ikna edemezsiniz. Hele son dakikaya kadar bazı AKP Milletvekilleri gemide yer ayırmışsa...

Gazze'de mağdurun yanında yer alma arzusu her nedense 300 bin kişinin öldüğü Sudan için gösterilmemektedir. Sudan Devlet Başkanı uluslararası mahkemenin tutuklanma kararı dikkate alınmaksızın ağırlandırılmaktadır.

Ve de komşularla sıfır sorun politikası, İsrail politikasında olduğu gibi, yakın çevre ile yeni ihtilaflar ve sıkıntılar yaratma olmamalıdır.

2002 yılında iktidara geldiğinde AB'ye dört elle sarılan AKP 2004 yılında müzakare tarihi alınmasından sonra reform sürecini durdurmuş ve müzakere tarihinin alınması bir araç değil adeta amaç olarak görülmüştür. Bazı yazarlar AB çıpasının AKP'nin içeride "Orduyu zayıflatma" için bahane olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bugün AKP bazı yasaları AB gereği çıkardığını söylese de , örneğin yargı bağımsızlığı konusunda, AB önerileri ile AKP'nin amaçladığı değişiklikler arasında dağlar kadar fark vardır. Almanya ve Fransa'nın Türkiye'nin üyeliği konusunda takındıkları menfi tutum AKP'yi AB'den uzaklaştırmıştır.Çok farklı nedenlerle "ulusalcılar" ile AKP AB konusunda benzer tutuma girmişlerdir. Başbakanın AB konusundaki söylemi de giderek sertleşmiştir. Kopenhag kriterlerinin yerini gerekirse Ankara kriterlerinin alacağı yolunda Sayın Erdoğan'ın eski söylemi ile AKP'nin öngördüğü Anayasa değişiklikleri gerçekten Ankara kriterlerinin daha baskıcı bir rejimi hedeflediğini göstermektedir. Basına baskı konusunda AKP tutumu ile AB anlayışı mukayese dahi edilemez. Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'ın "muhalefet bizi doğu'ya itiyor" sözü ciddiyyetten uzaktır.

Kuzey Irak konusunda AKP 2003 söyleminden vazgeçmiş ve Kuzey Irak yönetimi ile daha iyi ilişkiler kurma yoluna girmiştir. Bu doğru bir tutumdur. Ancak, Kuzey Irak yöneticilerinden PKK'nın bitirilmesi konusunda beklenen netice alınmamıştır.Yanlız zarflanan ve iç politika kokan "Kürt açılımı"nın yarıda kalması ve terörün artması sonucu Başbakanın Kandil'e Nato güçlerinin gelmesi önerisi iki bakımdan vahimdir. Birincisi adeta bir çaresizlik izlenimi verir. İkincisi Başbakan Afganistan'da nasıl Nato güçleri teröre karşı mücadele ediyorsa Kandil'de de etsin benzetmesi geçerli değil. Afganistan'daki terör global ve medeniyet çatışması olan bir terördür. PKK terörü etnik milliyetçi bölgesel terördür. Bugün Nato Taliban ile görüşüyor.Gelmez ya Nato güçleri gelip de PKK ile görüşmeye başlarsa ne olacak! Sayın Başbakan bu önerinin kabul edilmeyeceğini herhalde biliyor.Bu öneriyi yaparak ileride bunu Nato'ya ve Batıya karşı kullanacak ise bunun " satış değeri" yoktur.

Irak'ta Saddam'ın devrilmesine yol açacak hareket konusunda AKP'nin takındığı tutum ile İran'a nükleer faaliyetleri dolayısıyla yapılabilecek olası bir saldırı karşısındaki tutumu tamamen farklıdır. Her ne kadar Başkan Obama "nükleer yakıt takası" konusunda Breziya Devlet Başkanı Lula'ya gönderdiği 20 Nisan tarihli mektupta takası teşvik ediyorsa da Dışişleri Bakanı Hillary'nin 17 Mayıs 2010 Tahran takas bildirisi öncesi bu alandaki anlaşmanın yeni müeyyideler konusunda Güvenlik Konseyinin olası kararını önlemeyeceğini bildirdiği de bir gerçektir. Tahran deklarasyonunun çatışmaya yönelik bir hava yaratılmaması" yolundaki 2 nci maddesi yeni yaptırımları önlemeye yönelik olduğundan Amerikalıları herhalde kızdırmıştır. Türkiye'nin Güvenlik Konseyinde yaptırımlara Brezilya ile beraber menfi oy kullanması Batı ile mevcut bu alandaki çatlağın açık bir biçimde görülmesine yol açmıştır.Türkiye herhalde - n ü k l e e r b i r İ r a n - istememektedir.Yaptırımlar askeri hareketin yapılmaması için bir araçtır.Bu nedenle, nükleer bir İran istemeyen Türkiye daha ziyade İran konusunda caydırıcı bir tutum takınmalı idi. Dışarıdaki algılama Türkiye'nin Batıyı caydırmaya çalıştığı yolundadır. Çoğu kez dış politikada algılama realiteden daha önemlidir.

Eksen kayması deprem değildir. Süreçtir. Kayma varsa süreç sonunda ortaya çıkar.Depremde öncü depremlerin gösterge olduğu gibi. Çoğu kez dış politika soyut resme benzer.Her bakan kendisine göre soyut resimden ne anladığını farklı biçimde izah eder. O resmin ne anlama geldiği ressam tarafından açıklanınca anlaşılır.Buna rağmen izleyici farklı anlam çıkarabilir.

Eksen kayması var mı?

Emekli Büyükelçi – Yalım ERALP

Yalım Eralp, Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (Global Political Trends Center – GPoT) Yüksek Danışma Kurulu üyeliği, İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeliği ve CNN Türk Diploması Yorumculuğu görevlerini yürütmektedir. 1939 yılı İstanbul doğumlu olan Yalım Eralp, 1958 yılında Forest Hills Lisesi'ni (New York) bitirmiş; 1962 yılında ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1962–1983 yılları arasında New York, Yunanistan ve Roma'da aynı zamanda bir mezunu olduğu NATO Savunma Koleji'nde diplomat ve Brüksel NATO Türk Delegasyonu'nda Müsteşarlık görevlerinde bulunmuştur. Washington Türkiye Büyükelçiliği'nde Maslahatgüzar olarak görev yapmıştır. Yalım Eralp, dört yıl boyunca Dışişleri Sözcülüğünde bulunduktan sonra, 1987 yılında Hindistan Büyükelçisi olmuştur. Büyükelçi Eralp, 1991–1996 yılları arasında dönemin Başbakanları olan Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller'e Başdanışmanlıkta bulunmuş; aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı'nda NATO İşleri Direktörlüğü'nü yürütmüştür. Eralp, 1996 yılında merkezi Viyana'da bulunan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı nezdinde Türkiye Büyükelçiliği görevini yapmıştır. Büyükelçi Eralp, 2000 yılında Dışişleri Bakanlığı'ndan emekliye ayrılmıştır.

GPoT Hakkında

Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPoT), 2008 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi çatısı altında bağımsız bir araştırma birimi olarak kurulmuştur.

GPoT bünyesinde yapılan çalışmalar ile bölgesel ve uluslararası güncel siyasal eğilimler analiz edilmekte ve bu konularda öneriler sunulmaktadır.

**Bu çalışmada belirtilen fikirler ve sonuçlar yazarın kendi görüşleridir, GPoT ve İstanbul Kültür Üniversitesi'nin görüşlerini bağlayıcı nitelikte değildir.*